

belátható időn belül megvalósul-e? A szakminisztérium (Wissenschaftsministerium) és az egyetemi vezetés előírásai ebbe az irányba mutatnak ugyan, de törvényi kötelezettségünk nincs. Pontosan ebből adódóan úgy gondolom, hogy a hatályos tanterv finom, kíméletes átállítása a bakkalaureátus képzésre, – ha egyáltalán gondolunk erre, – a legjobb megoldás. A véleményemet talán az is megerősíti, hogy jogtörténész vagyok. Jobbnak tartom a jelenlegi tanterv „evolúciós” továbbfejlesztését, mint egy későbbi „revolúciós” átalakítást. Az evolúciós megközelítés szerintem több előnnyel jár. Először is nincs szükség arra, hogy az 1988-ban bevezetett, azóta folyamatosan javított és a konkrét körülményekhez hozzáigazított tantervet sutba dobjuk. Eltekintve némely apróságtól, ez a képzési rendszer megtartható. Másodsorban pénzügyi és személyi szempontból is megvalósíthatatlan lenne az,

hogy a jelenlegi képzéssel egyidőben, párhuzamosan kerüljön sor a bakkalaureátus képzés bevezetésére. Nem utolsó sorban a képzési rendszer finom átalakítása a jogbiztonság kérdését is érinti. A hallgatók biztassanak abban, hogy megkezdett tanulmányaikat változatlan feltételek mellett fejezhetik be. Egyébként a legutóbbi képzési reform mind az oktatók, mind a hallgatók körében tetemes nemtetszést váltott ki. Ezek a megfontolások határozzák meg a Curriculum Bizottság jelenlegi munkáját, ami – eltekintve az eltérő kari véleményektől arra vonatkozóan, hogy az átalakítás szükséges-e és ésszerű-e – a továbbiakban is a bakkalaureátus és a magiszter képzés tantervének kidolgozásával fog foglalkozni.

(Fordította:
Dr. Heger Csabáné
PTE ÁJK Jogtörténelmi Tanszék)

Hivatkozott források

Bundesgesetz über die Organisation der Universitäten und ihre Studien (2002. évi egyetemi törvény, UG 2002), BGBl. I Nr. 120/2002;

Anlage I zum Bundesgesetz über die Studien an den Universitäten (egyetemi képzési törvény – UniStG), BGBl. I 48/1997

Satzung der Karl Franzens Universität Graz (egyetemi szervezeti és működési szabályzat), kihirdetve: Mitteilungsblatt vom 1. 4.

2004, 12.c Stück, 17. Sondernummer; helyreigazítva: Mitteilungsblatt vom 7. 4. 2004, 13. Stück). A Szenátus 2004. március 31-én az egyetemi törvény 19.§ 2. bekezdés 2. és 4. sora alapján hozta meg határozatát.

Entwicklungsplan der Karl Franzens Universität Graz (fejlesztési terv), jelenleg véleményezési fázisban van.

A Kari Testület 2005. március 17-i ülésének jegyzőkönyve

A Curriculum Bizottság 2005. április 27-i ülésének jegyzőkönyve

Jegyzetek

1 Az ausztriai jogászképzés történetével kapcsolatosan lásd: *Gernot Kocher*: Alte und neue Ziele der Juristenausbildung in Österreich. In: Joghistoria a 21. század elején. „Jog és jogászok a 21. század küszöbén” nemzetközi konferencia (Pécs, 2003. október 16.) Jogtörténelmi Szekciójának előadásaiából. Szekeres Róbert (szerk.), (Pécs, 2004, 23–29. p). *Markus Steppan*: Die Grazer Juristenausbildung im Wandel der Zeit – vom 2. Weltkrieg bis ins 21. Jahrhundert. In: Joghistoria a 21. század elején. „Jog és jogászok a 21. század küszöbén” nemzetközi konferencia (Pécs, 2003. ok-

tóber 16.) Jogtörténelmi Szekciójának előadásaiából. Szekeres Róbert (szerk.), (Pécs, 2004, 67–85. p). *Klaus Ebner*: Revolution an der Rechtsfakultät. In: Zusammenarbeit der Grazer und der Pécserei Rechtshistoriker. A Pécsi Tudományegyetem Jogtörténelmi Tanszékének kiadványai 5. szám. Új sorozat 2. szám. Szekeres Róbert (szerk.), (Pécs, 2000, 29–35. p)

2 Tantervi Bizottság. Bár a „Curriculum Bizottság” megjelölés idegen a magyar nyelvtől, a pontos értelmezés kedvéért mégis ragszkodtam hozzá. (A fordító megjegyzése.)

Vizsgálódásunk elsődleges tárgya annak feltárása, hogy az átalakult francia felsőoktatási rendszer keretében helyet kapó jogász-képzésben milyen szerephez jutnak a jogtörténelmi tárgyú, a további tanulmányok szempontjából alapozó jellegűnek tekintendő tárgyak. Ezt megelőzően azonban szükségesnek látom röviden megmutatni azt a folyamatot, mely az európai felsőoktatási térség követelményei szerint átalakult francia felsőoktatási rendszer alapjainak lerakásához vezetett.

A FRANCIA FELSŐOKTATÁSI RENDSZER REFORMJA

1998. május 25-én a *Sorbonne Egyetemen* összeült francia, német, olasz és brit oktatási miniszterek által kiadott *közös nyilatkozat* hitet tett a felsőoktatási európai rendszer szerkezetének harmónizálására. E nyilatkozat rögzítette, hogy a felsőoktatási képzés-

Takács Tibor:

Jogtörténelmi tantárgyak szerepe az európai felsőoktatási térség követelményei szerint megreformált francia jogász-képzésben

nek három pilléren – egyrészt a hallgatók számára több területet átfogó tanulmányokat egyesítő Licence-képzésen, ezt követően egy rövidebb képzést adó Master-képzésen, végül a kutatáson és az egyéni

munkán alapuló doktorképzésen – kell nyugodnia. A Bolognában 1999. június 19-én 29 európai ország oktatási minisztere által tett nyilatkozat biztosította az előbbi nyilatkozatban foglalt célkitűzések megvalósítását. Az európai oktatási miniszterek a 2001. május 19-ei *Prágai nyilatkozatban* a bolognai folyamat továbbvitelét egyrészt az egyetemi diplomák elismerését könnyebbé tevő rendszer elfogadásával, másrészt az európai kredit-rendszer bevezetésével, harmadrészt az egyetemi tanulmányokat egy hároméves elsődleges időszakra alapozó rendszer létesítésével, negyedrészt a diákok, a tudományos kutatók és az adminisztrációs személyzet mobilitásának elősegítésével, ötödészt az oktatás színvonalának emelésére hivatott közös eszközök fejlesztésével, és végül az egyetemi kurzusok tartalmának – európai dimenzióban való – szélesítésével erősítették meg.

A felsőoktatási rendszer európai harmonizációja az oktatási kínálat rendszerének újraszervezését – az alábbi három tekintetben – követele meg. Egyrészt a tanulmányok felépítése a Licence, a Master és a doktorátus fokán alapszik, amelyek mindegyike egy adott szak tekintetében önálló diplomát takar, és a szükséges tudás megszerzéséért megkövetelt tantárgyi struktúra teljesítésén nyugszik. Másrészt az önálló és mozgatható egységekből álló európai kredit-rendszer bevezetése átláthatóvá és hordozhatóvá tette a megszerzett tudást; e rendszerben egy adott tanulmányi félév 30 kreditet képez, így a Licence teljesítéséhez hat szemeszter alatt 180, míg a Master teljesítéséhez négy szemeszter alatt 120 kredit megszerzését kell a hallgatónak igazolnia. Végül e reform a képzést szemesztereken és tanulmányi egységeken alapulva szervezte meg; ez utóbbiak alapozó jellegű, minden hallgató által kötelezően felveendő tantárgyakból (Cours fondamentaux) álló egységeket, továbbá a hallgató által választható, a kötelező tárgyakat kiegészítő tantárgyakból álló egységeket, és végül az egyetem által kínált alternatív tárgyakat megtestesítő egységeket foglalnak magukban.

A francia felsőoktatás aktuális rendszeréről az európai felsőoktatási térség oktatási szerkezetére való áttérés jogi kereteit a 2002. április 8-i miniszterelnöki rendelet teremtette meg. E rendelet rögzítette, hogy az európai felsőoktatási térség követelményei szerint átalakult francia felsőoktatási rendszer – így a jogász-képzés is – alapvetően az alábbi négy kritériumon nyugszik: egyrészt a Licence, Master és Doctorat fokozatain alapuló tanulmányok rendszere, másrészt e képzési szervezetnek szemeszterekre és tanulmányi egységekre való tagolása, harmadrészt a tanulmányoknak az európai kredit-rendszeren alapuló megszervezése, végül azon diploma-melléletek, melyek a diákok nemzetközi mobilitásának keretében a megszerzett tudás és ismeretek átláthatóságát biztosítják. E rendelet kétéves átmeneti időszakot biztosított a francia felsőoktatási intézmények számára ezen új felsőoktatási rendszer bevezetésére.

LMD-KÉPZÉS RENDSZERE

Az európai felsőoktatási térség létesítése keretében az egyes francia egyetemek – a rendelet időbeli keretei között – meghatározzák a Licence-Master-Doctorat alapon nyugvó képzésre történő áttérésük szabályait. Az európai diplomák e harmonizációja az egyes képzéseket alkotó tantárgyi egységek közötti összehasonlítást és azok egybevetését, a hallgatók nemzeti és nemzetközi mobilitását, a diplomáknak a munkaerőpiacon való jobb megismerhetőségét és átláthatóságát teszi lehetővé, továbbá biztosítja, hogy minden egyetemi hallgató – a képzés rendszerén belül, és egyben a lehető legnagyobb szabadsággal élve – tanulmányainak előmenetelét saját maga alakíthassa ki.

A tanulmányok e rendszere három fokú: egyrészt az érettségi bizonyítvánnyal megkezdhető, hat szemeszter terjedelmű, összességében 180 – vagyis tanulmányi félévenként 30 – európai kreditet magában foglaló Licence; másrészt ezen diploma birtokában megkezdhető, 4 szemeszter terjedelmű, összességében 120 – vagyis tanulmányi félévenként szintén 30 – európai kreditet magában foglaló Master, végül ez utóbbi diplomára épülő, 6 szemeszter terjedelmű, összességében 180 európai kreditet magában foglaló doktor-képzés. E rend a szükséges ismeretek megszerzése érdekében megszerkesztett és ezáltal megkövetelt logikai- és fejlődési ütem szerint szervezett, egymást követő és egymásra épülő tanulmányi egységeken nyugszik. Ezen egységek – szemeszterenkénti lebontásban több tantárgyat is magában foglalva – biztosítják a hallgató szakmai fejlődését, és egyben az európai kredit-rendszer bevezetésének alapjául szolgálnak, mely lehetővé teszi a Franciaországban vagy külföldön folytatott tanulmányok egymással történő összehasonlítását és átszámítását.

Az egyetemek többsége már kialakította az európai felsőoktatási térség új követelménye szerinti belső szabályzatát. Így például a Lille 2 Egyetem tanulmányi- és vizsgaszabályzatának 1. cikke kimondja, hogy az egyetem az előzőekben nevezett jogszabályoknak megfelelően alakította át a jogász-képzés rendszerét, míg 12. cikke a kötelezően választandó-, a kiegészítő- és az alternatív tanulmányi egységek létesítését írja elő.

JOGTÖRTÉNETI TANTÁRGYAK SZEREPE A LICENCE-KÉPZÉS RENDSZERÉBEN

E kérdést egy adott jogi kar tekintetében szemeszterekre és azokon belül az egyes tanulmányi egységekre bontva látom érdemesnek vizsgálni annak érdekében, hogy valós képet kaphassunk a jogtörténeti jellegű, alapozó tantárgyak szerepéről. Úgy vélem, hogy e vizsgálat során arra kell összpontosítani, hogy az egyes jogtörténeti tárgyak közül melyek találhatók a kötelezően választandó, a kiegészítő-

tő- és az alternatív tárgyak között, továbbá a szemeszterenként megszerzendő 30 európai kredit tekintetében egy adott tárgy kreditértéke miként alakul, továbbá kiemelkedő fontosságúnak tartom a tantárgyak mögötti tematika feltárását. Álláspontom szerint e rendszerű – elismerem, hogy szükségszerűen információkkal telezsűfolt – feltárás adja meg számunkra annak lehetőségét, hogy a francia jogászképzés rendszerében a jogtörténelmi tárgyak valódi súlyáról képet kaphassunk.

Általánosságban megállapítható, hogy jogtörténelmi tárgyak a Licence-képzés első két szemesztere során a kötelezően választandó, a kiegészítő- és az alternatív tárgyak között is – a francia jogi karok döntő többségének tantárgyi tematikájában – megtalálhatók. E kijelentés pontosítása és a részletek feltárása érdekében az egyes jogi karok szerint tagolva lássunk néhány példát. A REIMS-I EGYETEM jogi karán kötelezően választandó tárgyak között az első szemeszterben a személyi- és kollektív szabadságjogok rendszerét és annak történetét tárgyaló, 39 óra előadást magában foglaló, írásbeli vizsgával záruló *Droit des libertés fondamentales* című tárgy, majd a második szemeszterben az ókortól a 18. századig terjedően a legfőbb politikai rendszereket és elméleteket vizsgáló, írásbeli vizsgával záruló *Histoire des idées politiques* című tárgy szerepel. A szabadon választandó, kiegészítő jellegű tárgyak között az első szemeszterben szerepel a szintén 39 óra előadás terjedelmű *Histoire des obligations* című tárgy, mely a római jogi eredetektől a 17–18. századi nagy rendszerező elképzeléseken és az 1804. évi francia magánjogi kódexen át a szerződési jog hatályos rendszeréig terjedően – fejlődési és összehasonlító jelleggel – tárgyalja a szerződések jogát; továbbá az ókortól a 19. század elején kiadott francia kereskedelmi kódexig a legfőbb kereskedelmi jogi intézményeket, azok gazdasági, társadalmi és politikai összefüggésében tárgyaló, 39 óra előadás terjedelmű *Histoire du commerce* című kurzus. A második szemeszterben e kategóriában az alábbi tantárgyak szerepelnek: egyrészt a római jogi alapoktól induló, az egyházjogi szabályokon és az Ancien Régime családjogán át a polgári házassági jogot megeremtő forradalmi törvények vizsgálatával és a napóleoni kodifikációval záruló, 36 óra előadás terjedelmű *Histoire du droit privé de la famille* című tárgy; másrészt a közigazgatás, a politikai hatalom, az állami szervek és a helyi szervek közötti viszonyoknak az Ancien Régime bukásától a 20. század elejéig terjedő fejlődését bemutató, 36 óra előadást magában foglaló *Histoire des institutions* című tárgy.

A PARIS-ASSAS EGYETEM jogi karán a kötelezően választandó tantárgyak között a Licence-képzés első két szemeszterében három jogtörténelmi tárgy is található: egyrészt a dologi- és személyi jogi alapfogalmakat tárgyaló *Introduction à l'étude du droit et du droit civil*, másrészt a jogi tanulmányok egészének bevezetőjeként szolgáló, a római jogi alapoktól nap-

jaink törvénykönyvéig terjedően, összehasonlító jellegű tanulmányokat magában foglaló *Introduction historique au droit*, végül a francia bírósági rendszer történetét nemzetközi- és európai dimenzióban is tárgyaló, továbbá az állam központi- és helyi szerveinek fejlődését ismertető *Institutions judiciaires et sources du droit, institutions administratives* című tárgyak. A további szemeszterek során azonban már csak kizárólag pozitív jogi tárgyak kapnak helyet a képzési tematika e részében, így e kar a szabadon választható tárgyak körében kínálja hallgatói számára a jogtörténelmi tárgyakat. Az első szemeszterben Franciaország politika- és társadalom történetét az 1789. évi forradalomtól a III. Köztársaság kezdetéig, majd ennek következményeként a második szemeszterben a Második Császárság bukásától az V. Köztársaság kezdetéig terjedő időszakban tárgyaló *Histoire contemporaine politique et sociale*, továbbá a politikai- és közigazgatási szerkezet történetének fejlődési szakaszait a Római Birodalom bukásától az Ancien Régime időszakán át a forradalom kirobbanásáig terjedően tárgyaló, a közjogi intézmények, a francia alkotmányjog alapjait feltárni szándékozó, az államot annak történelmi dimenziójában megmutatni kívánó *Histoire du droit et des institutions*, végül a családnak a francia személyi- és dologi jogban játszott szerepét tárgyaló *Histoire du droit des personnes et des biens* című tárgyak. A harmadik és negyedik szemeszter során már csupán az előző két félévben nem szerepelt tantárgyak kapnak helyet: így az i. e. 5. századi athéni demokrácia, az i. e. 4–1. század közötti római oligarchikus köztársaság és az i. sz. 1–4. század közötti Római Birodalom történetét tárgyaló *Histoire des institutions et sociales de l'Antiquité*, továbbá a római szerződési jogot, és e joganyagának a francia magánjogban való továbbélését tárgyaló *Histoire du droit des obligations*, valamint a közigazgatási jog forrásait és annak a francia államiság kialakulásától a 20. századig terjedő fejlődését bemutató *Histoire du droit administratif*, végül az atyai hatalom, a leszármazás, a gyermekek jogállása, a házasság, az ajándékozás, a vagyonszállás kérdéseit a római jogi eredettől a magánjogi kódex hatályba lépéséig tárgyaló *Histoire du droit de la famille* című kurzusok.

Szintén fontos szerephez jutnak a jogtörténelmi jellegű tárgyak a LILLE 2 EGYETEM Licence-képzésének első két szemeszterében, hiszen a kötelezően választandó tárgyak között az alábbiakat találjuk. A francia közjogi berendezkedés 5–18. század közötti fejlődését alkotmányjogi oldalról vizsgáló, egy szemeszter terjedelmű, írásbeli vizsgával záruló, 36 óra előadást magában foglaló, 2 kredit értékű *Histoire des institutions jusqu'en 1789* című tárgy, melynek folytatását a második szemeszterben már a szabadon választható, az 1789. évi forradalom kezdetétől, az új közjogi berendezkedés keresésének korszakán (1789–1814) át a politikai és társadalmi egyensúlyt kereső Franciaország (1814–1914) közjogi történetét tárgyaló,

36 órát magában foglaló, 2 kredit értékű *Histoire des institutions depuis 1789* című tárgy testesíti meg. A politikai pártok és a politikai érdekesoportok szerepével, a választójogi kritériumok változásával, a választói magatartás alakulásával, a politikai kommunikáció jelentőségével foglalkozó, kifejezetten a későbbi alkotmány- és közigazgatási jogi tárgyak számára alapozó, szintén egy szemeszter terjedelmű *Introduction à la science politique*, továbbá a késő ókortól a napóleoni kodifikációig terjedő időszakot átfogóan az egyes jogforrásokat tárgyaló, 18 óra előadást magában foglaló, 3 kredit értékű *Introduction historique au droit*, végül a magánjog forrásainak (törvény, joggyakorlat, szokásjog, európai jogi források), alapfogalmainak és a bizonyítási eljárás történetét felölelő, szintén 18 óra előadást magában foglaló, 3 kredit értékű *Principes fondamentaux du droit civil* című tárgyak szintén kötelező jelleggel kerültek a tanrendbe. A szabadon választható tárgyak között az első két szemeszterben az európai egység koncepcióját az ókori görög elképzelésektől a keresztény felfogásokon át a 20. századi elméletekig tárgyaló *Histoire de l'idée européenne*, továbbá a második világháborút követő francia belpolitikai válságok politikai- és alkotmányjogi vonatkozásait, az V. Köztársaság megszületéséhez vezető politikai fellépéseket tárgyaló *Vie politique française depuis 1945* című kurzusok találhatóak. A második és harmadik tanév során e tantárgyi kategóriában számos tárgy szerepel: egyrészt a gazdasági felfogások változásával, az egyes elméletek közötti ellentmondások feltárásával foglalkozó *Histoire de l'analyse économique* című tárgy; másrészt a római szerződések elméleti alapjaival, majd azoknak a francia magánjog fejlődésére gyakorolt hatásával foglalkozó, 36 óra előadást magában foglaló, 2,5 kredit értékű *Histoire des institutions privées de l'Antiquité* című kurzus; harmadrészt a görög demokrácia közjogi berendezkedésének vizsgálatára, Spárta és Athén politikai rendszerének összevetésére, valamint a Római Köztársaság és Császárság közjogi fejlődésének bemutatására törekvő, szintén 36 óra előadást magában foglaló, 2,5 kredit értékű *Histoire des institutions publiques de l'Antiquité* című tárgy; negyedrészt egyes római jogi eredetű magánjogi intézményeknek – különösen a tulajdonjognak, a birtoklásnak, a használatnak és a szolgalmaknak – a francia magánjogban való továbbélésével foglalkozó, 36 óra előadást magában foglaló, 3,5 kredit értékű *Histoire des institutions privées* című kurzus; ötödrészt a belga és a francia jogrend közötti különbségeket – a jogforrási rendszer, a magánjog és az eljárásjog egyes kérdéseit – tárgyaló *Initiation au droit belge* című tantárgy; végül az 1789. évi forradalomtól az 1914. évig terjedő időszak vonatkozásában a közjogi berendezkedés fejlődését tárgyaló *Histoire des institutions publiques (1789–1914)* című tárgy.

E három részletes példát követően az alábbiakban foglalkozhatunk össze a jogtörténelmi tárgyak szerepe a jogi

irányultságú francia Licence-képzésben. A megvizsgált 19 jogi kar tantárgyi tematikája alapján a kötelezően választandó, alapozó jellegű tárgyak között jogtörténelmi vonatkozású tárgyak általában csak a Licence-képzés első két szemeszterében találhatók. Számos kar (Aix-Marseille, Angers, Artois, Avignon, Clermont-Ferrand, Limoges, Lyon, Orléans, Poitiers) képzési rendszerében helyet kap az *Introduction historique au droit* elnevezésű – általában egy szemeszter terjedelmű, kartól függően 3–5 kredit értékű és 24–36 óra előadást magában foglaló, írásbeli vizsgával záruló, számunka az Egyetemes jogtörténet című tárgyhoz közelállónak tekinthető – kurzus, melynek tantárgyi tematikája az alábbi kérdések vizsgálatát érinti: egyrészt az ókori keleti államok (Egyiptom, Mezopotámia, ókori hellén világ) jogforrási rendszere egyes elemeinek vizsgálata; másrészt a római jog forrásai, különös tekintettel a XII. Táblás törvényekre és a jusztiniánuszi kodifikáció eredményeire; harmadrészt a középkori francia szokásjogi széttagoltság körülményei, különös tekintettel a szokásjogi gyűjtemények kiadására; negyedrészt az írott francia jog kialakulásának körülményei, különösen a királyi jogalkotás és a 16–17. századi magánjogi egységesítés törekvései; végül az 1789. évi forradalom által a jogban bekövetkezett változások. E tárgyat az első félévben kötelezővé tevő jogi karok általában a második szemeszter folyamán *Histoire du droit* elnevezés alatt, 26–32 óra előadást magában foglaló, 3–5 kredit értékű, számunkra a klasszikus, nemzeti alkotmány- és jogtörténelmi tárgynak minősülő kurzust sorolnak a Cours fondamentaux közé. E tárgy tematikája általában egyrészt a frank idők közjogi berendezkedésének, másrészt a francia monarchia alapítás-kori politikai berendezkedésének (a királyi hatalom jogosítványai, a hűbériség jellegzetesen francia formájának kialakulása, a királyság szerepe a középkori európai államok sorában, városiasodás), harmadrészt a 13–16. századi királyi hatalom és államberendezkedés jellegzetességeinek (a monarchia újjáéledése, a királyság kormányzata és közigazgatása), negyedrészt a 16–18. századi francia abszolút monarchia időszakának, végül a monarchia széthullásához vezető körülmények és az 1789. évi forradalom előzményeinek kérdéseit vizsgálja.

MÁS JOGTÖRTÉNELMI TANTÁRGYAK SZEREPE A LICENCE-KÉPZÉS RENDSZERÉBEN A KÖTELEZŐEN VÁLASZTANDÓ TÁRGYAK KÖZÖTT

A nemzeti- és egyetemes alkotmány, illetve jogtörténet alapjait lerakó ezen előbbi két tárgynak a Licence-képzés első két szemeszterében a kötelezően választandó tárgyak közötti általános jelenléte mellett egyes karok – hasonló elnevezés és tartalom alatt – egyéb tantárgyakat is a Cours fondamentaux közé

sorolnak, melyek vizsgálata korántsem lehet kimerítő, így e tekintetben csupán néhány példa álljon itt.

AZ ARTOIS-I JOGI KARON az első szemeszterben oktatott 26 óra előadás terjedelmű, 2 kredit értékű, összehasonlító jogtörténettel foglalkozó *Histoire contemporaine*, továbbá a második szemeszterben a modern politikai gondolkodás fejlődését bemutató *Introduction à la science politique* című tárgyak kötelezően választandó kurzusok körébe sorolandók. A LE MANS-I JOGI KARON az első szemeszterben oktatott, 24 óra előadást magában foglaló, 7 kredit értékű, a modern Franciaország politikai- és közjogi intézményeinek fejlődését tárgyaló *Histoire des institutions politiques de la France contemporaine*, valamint a második szemeszterben oktatott, 20 óra előadást magában foglaló, 2 kredit értékű, a modern francia politikai gondolkodás történetét bemutató *Histoire de la pensée politique contemporaine* című tárgyak szintén a kötelező tárgyak köré sorolandók. A PARIS-VAL DE MARNE EGYETEM JOGI KARÁN az első félévben oktatott, 50 óra előadás terjedelmű, 7 kredit értékű, az utóbbi két évszázad európai magánjogi fejlődésének tendenciáival foglalkozó *Histoire du droit privé en Europe au 19ème et 20ème* című kurzus is e körbe tartozik. A TOULOUSE-I JOGI KARON a második szemeszterben kötelezően választandó, 4 kredit értékű, a francia magánjog fejlődését a római jogi alapoktól a napóleoni kodifikáció sikeréig tárgyaló *Histoire du droit privé*, az EVRY-VAL D'ESSONNE EGYETEM JOGI KARÁN a második szemeszterben oktatott, 36 óra előadás terjedelmű, 7 kredit értékű, az alapvető emberi szabadságjogok fejlődésével foglalkozó *Libertés publiques et droits fondamentaux*, továbbá a PARIS-13 EGYETEM JOGI KARÁN az első szemeszterben oktatott, 33 óra előadást magában foglaló, 4 kredit értékű, egyes gazdaság- és társadalom történeti kérdésekkel foglalkozó *Histoire économique et sociale* című kurzus szintén a kötelező tárgyak körébe sorolandók. A PARIS-5 EGYETEM JOGI KARÁN az első két szemeszterben – egymásra épülő – Cours fondamentaux-ként van jelen a francia közjog történetének szentelt, egyenként 3 kredit értékű *Histoire des institutions 1–2*. című tárgy. A PARIS-8 EGYETEM JOGI KARÁN a 300 hallgatót számláló első szemeszterben oktatott öt – egyenként két különálló tantárgyat magában foglaló – tanulmányi egység közül egy egység esik vizsgálódásunk tárgykörébe, nevezetesen az egyenként 37 óra előadás terjedelmű, 2 kredit értékű jog- és közjog történetet tárgyaló *Histoire du droit et des institutions*, és a francia magánjog történetével foglalkozó *Droit judiciaire privé* című kurzusok. Érdekes lehet megjegyeznünk, hogy e két tárgyat felölelő tanulmányi egység melletti további egységek a közösségi- és nemzetközi jogi tárgyakat, magánjogi tárgyakat és gazdasági jogi (munkajog, pénzügyi jog, kereskedelmi jog) tárgyakat foglalnak magukban. A jogtörténeti tárgyak tehát pozitív jogi tárgyakkal párhuzamosan és nem azokat megelőzően szerepelnek a tanrendben. Az európai

felsőoktatási térség követelményeire csak a 2005/2006. tanévtől áttérő GRENOBLE-I JOGI KAR az első szemeszterben az 1789. évi forradalmat követő közjogi berendezkedés történetét vizsgáló, 36 órában oktatott, írásbeli vizsgával záruló *Histoire des institutions après 1789* című tárgyat illesztett a kötelezően felveendő tanulmányi egységek közé, majd az alkotmánytörténetet alapvetően időrendi rendben vizsgálók számára kissé furcsa módon a második szemeszter követelményei közé az 1789. évi forradalmat megelőző közjogi berendezkedés történetét vizsgáló, szintén 36 órában oktatott *Histoire des institutions avant 1789* című tárgyat iktatott. E kar a további szemeszterekben is sorolt jogtörténeti tárgyakat a kötelező kurzusok közé: a harmadik szemeszterben a 36 órában oktatott, a szerződési jogot a római jogi alapoktól a napóleoni kodifikációig terjedően tárgyaló *Histoire du droit des obligations*, a negyedik szemeszterben a jogrendszerek alapjait szintén 36 órában vizsgáló *Introduction aux grands systèmes juridiques*, míg az ötödik szemeszterben a politikai gondolkodás fejlődését az 1789. évi forradalmat követően tárgyaló ugyancsak 36 órában oktatott *Histoire des idées politiques de 1789 à nos jours* című tárgyakat. A NANTES-I JOGI KAR az első szemeszterben kötelező tárgyként határozza meg a 6 kredit értékű, írásbeli vizsgával záruló, a személyi- és dologi jog francia szabályainak fejlődését tárgyaló *Introduction au droit des personnes et des biens* című kurzust, majd a második szemeszterben a szintén 6 kredit értékű, írásbeli vizsgával záruló, az Ancien Régime közjogi berendezkedésének történetét tárgyaló *Histoire des institutions (Ancien Régime)* című tárgyat.

MÁS JOGTÖRTÉNETI TANTÁRGYAK SZEREPE A LICENCE-KÉPZÉS RENDSZERÉBEN A SZABADON VÁLASZTANDÓ TÁRGYAK KÖZÖTT

A Cours fondamentaux mellett minden jogi kar a Licence-képzés során – különösen a harmadiktól a hatodik szemeszterig terjedő időszakban – rengeteg szabadon választható tárgyat hirdet meg; e tárgyakra vonatkozó előadási óraszám, kredit-érték és vizsgakötelezettség természetesen karonként eltérő.

Tekintve, hogy az első két szemeszterben a karok többsége kötelezően felveendő, jogtörténeti tárgyú kurzusokat hirdet, az ebben az időszakban szabadon választható tárgyak köre viszonylag szűk. Egyrészt a DIJON-I JOGI KAR illesztett a képzési tematikájába a magánjog fejlődését tárgyaló *Introduction au droit privé*, és a közjogi berendezkedés alapjait vizsgáló *Introduction au droit public* című tárgyakat. Másrészt a PERPIGNAN-I JOGI KAR a római és frank kor intézménytörténetét tárgyaló, 36 óra előadás terjedel-

mű, 3 kredit értékű *Histoire des institutions (Rome, époque franque)*, majd e kurzus második féléves folytatásaként megjelenő, a középkori európai közjogi berendezkedés fejlődési tendenciáit és intézményeit tárgyaló, szintén 36 óra előadás terjedelmű, 3 kredit értékű *Histoire des institutions (Moyen Age)* című tárgyat rögzítette a képzési tematikájában. Végül a ROUEN-I JOGI KAR a második szemeszterben hirdeti – e körben – meg az 1870–1945 közötti francia közjogi berendezkedésre vonatkozó 36 óra előadás terjedelmű, 3 kredit értékű *Histoire des institutions publiques de 1870 à 1945* című tárgyat.

Az előző bekezdésben tett rövid kitérő után rögzíthetjük, hogy a jogtörténeti tárgyak a szabadon választható és alternatív tárgyak között a Licence-képzés második és harmadik évében jutnak kiemelkedő szerephez. Az egyes jogi karok általában egy szemeszter terjedelmű, a nemzeti- és egyetemes jog- és alkotmánytörténet egy korszakára vonatkozó, 18–36 óra előadás terjedelmű, 2–4 kredit értékű kurzusokat hirdetnek meg. Általánosan jellemző, hogy a római eredettől az Ancien Régime jogi szétagoltóságán át a napóleoni kodifikációig a magánjog egységesítésével foglalkozó *Histoire du droit privé* című tárgyat számos jogi kar (Artois, Perpignan, Roenun) illetéte tantárgyi tematikájába. Hasonló megállapítás tehető az Ancien Régime közjogi történetével, valamint a központi és a helyi közigazgatás fejlődésével foglalkozó tárgyak tekintetében: így egyes jogi karok (Artois, Clermont-Ferrand, Nantes, Perpignan, Poitiers) *Histoire du droit public* vagy *Histoire des institutions (Ancien Régime)* címmel hirdetnek meg kurzust.

E viszonylagos nagyobb időszakot átfogó tárgyak mellett a specializáció irányába mutató kurzusok is kiemelkedő szerephez jutnak az egyes tematikákban. Így például a LE MANS-I JOGI KARON 20 óra előadás terjedelemben, az európai egységkonceptiókat átfogó, 2 kredit értékű *Intégration européenne*, továbbá a szerződési jog különös része tekintetében a római jogi szabályoknak az Ancien Régime időszakában való továbbélését tárgyaló *Histoire des obligations*, az ókori államok jogfejlődésének szentelt *Droit de l'Antiquité*, és a hatodik szemeszterben meghirdetett, vállalkozás-történettel foglalkozó *Histoire de l'entreprise et de la gestion* című kurzusok, valamint a PARIS-9 EGYETEM JOGI KARÁN a Code civil kiadása évszázadának magánjogi fejlődését tárgyaló *Histoire du droit privé depuis le 19e siècle*, a negyedik szemeszterben meghirdetett, az ókori közjog-történettel foglalkozó *Histoire du droit public: les institutions de l'Antiquité* című tárgyak sorolhatók e körbe. A POITIERS-I JOGI KARON a római jog intézményeinek szentelt *Histoire du droit romain*, az Ancien Régime dologi jogi fejlődésével foglalkozó *Histoire du droit des biens*, majd az ötödik szemeszterben erre épülő, szintén e korszak szerződési jogának vizsgálatával foglalkozó *Histoire des obligations* című tárgy követ.

A DIJON-I JOGI KARON 37 órában oktatott, 4 kredit ér-

tékű, a napóleoni korszak végétől az első világháborúig terjedő időszak francia alkotmány- és jogtörténeti fejlődésével foglalkozó *Histoire du droit et des institutions (1814–1914)*, a francia bírósági szervezet fejlődését tárgyaló, ötödik szemeszterben választható *Histoire des institutions judiciaires*, valamint egyes dologi jogi intézmények fejlődését bemutató, a hatodik szemeszterben meghirdetett *Histoire du droit privé: des biens* című kurzusok tartoznak e körbe. Az AVIGNON-I JOGI KARON a modern kor közigazgatás-történetével foglalkozó 30 óra előadást magában foglaló, 3 kredit értékű *Histoire de l'administration depuis la fin du 18e siècle*, a francia bírósági szervezet fejlődését tárgyaló, a negyedik szemeszterben választható *Histoire de la justice*, a Licence-képzés két utolsó szemeszterében meghirdetett, az alapvető emberi szabadságjogok fejlődését tárgyaló *Libertés et droit fondamentaux 1–2*, valamint a politikai gondolkodás változását bemutató *Histoire de la pensée politique 1–2* című tantárgyak sorolhatók vizsgáldásunk e tárgyhöz. Az AIX-MARSEILLE-I JOGI KARON az ötödik szemeszterben 31 óra előadás terjedelmű, 3 kredit értékű, a politikai gondolkodás történetével foglalkozó *Histoire de la pensée politique avant 1789*, és ennek folyamányaként a következő szemeszter tematikájában megjelenő *Histoire de la pensée politique après 1789* című kurzusok, továbbá szintén az utolsó szemeszterben választható, az európai egységkonceptiókat tárgyaló, 33 óra előadás terjedelmű, 3 kredit értékű *Histoire générale de l'Europe moderne et contemporaine* című kurzusok mutatnak a specializáció irányába. A PARIS-8 EGYETEM JOGI KARÁN a francia büntetőjog történetével foglalkozó *Histoire du droit pénal et des sciences criminelles*, a szociális jog fejlődését tárgyaló *Histoire du droit de la santé* című kurzusok, míg a TOULOUSE-I JOGI KARON a negyedik szemeszterben választható, az ókori államok közjogi berendezkedésének fejlődésével foglalkozó, 24 óra előadás terjedelemben oktatott, 2 kredit értékű *Histoire des idées politiques et des institutions de l'Antiquité*, majd a hatodik szemeszterben a 16 óra előadást magában foglaló, 3 kredit értékű, az Ancien Régime politikai gondolkodásával foglalkozó *Histoire des idées politiques du Moyen-Age au 18e siècle*, valamint az európai integráció történetének szentelt *Histoire des idées européenne* című tantárgyak sorolhatók e körbe.

A Licence-képzés utolsó négy szemeszterét a jogtörténet irányába nyitó ORLÉANS-I JOGI KARON ezen oktatási időszakban kiemelkedően sok szabadon választható, jogtörténeti – 3 kredit értékű – kurzust találunk: így például a harmadik szemeszterben választható, a középkori közjog fejlődését tárgyaló *Idées et institutions politiques du Moyen-Age*, a negyedik szemeszterben választható, kifejezetten vallástörténettel foglalkozó *Histoire des religions*, a 20. század francia alkotmányjog történetét feldolgozó *La France au XXe siècle*, az ötödik szemeszterben vá-

lasztható, a Római Császárság közjogi berendezkedését tárgyaló *L'Empire romain*, továbbá az európai kontinens kulturális- és társadalom-történetével foglalkozó *Histoire sociale et culturelle de l'Europe*, a hatodik szemeszterben az Ancien Régime közjogi- és politikai berendezkedésében meghatározó szerepet játszott francia nemesi családok történetével foglalkozó *Histoire des familles politiques*, a francia helyi szervek rendszerének történetét tárgyaló *Histoire de l'administration locale*, a Mediterráneum ókori államai közjogi berendezkedésének szentelt *Histoire du monde méditerranéen à l'époque romaine*, valamint az Európán kívüli államok alkotmányfejlődésével foglalkozó *Histoire des mondes extra-européens* című kurzusok.

JOGTÖRTÉNETI TANTÁRGYAK SZEREPE A NEM JOGTÖRTÉNETI TÁRGYÚ MESTER-KÉPZÉSEK RENDSZERÉBEN

A jog- és államtudomány irányába mutató általános, alapozó jellegű, hat szemeszter időtartamú, 180 európai kredit megszerzését feltételező Licence-képzést követő 4 szemeszter terjedelmű, összességében 120 európai kredit megszerzésére irányuló mesterképzés már kifejezetten a specializáció irányába mutat: az egyes karok általában egy adott pozitív jogi tárgy (büntetőjog és kriminológia, magánjog, alkotmányjog, európai jog, nemzetközi jog, regionális közigazgatási jog) köré építették fel – az európai felsőoktatási térség megalapítása nyomán átalakult – e képzési rendszerüket. Így tehát feladatunk nem lehet más, mint annak megmutatása, hogy a specializáció e rendszerében milyen feltételekkel jutnak szerephez jogtörténeti tantárgyak, valamint annak felkutatása, hogy mely jogi karok indítanak jogtörténeti tárgykörben mesterképzést.

Általánosságban megállapítható, hogy csupán a mesterképzés első két félévében jutnak szerephez jogtörténeti jellegű tárgyak, melyek kimerítő felsorolására szintén nem vállalkozhatunk. A PARIS-ASSAS EGYETEM JOGI KARÁN a közjogi-, európai jogi- és nemzetközi jogi mesterképzésben kötelező jelleggel került a tanrendbe az emberi jogok 20. századi európai fejlődését tárgyaló *Aspects européens des droits fondamentaux*, a világ nagy jogrendszereinek (kontinentális, angolszász, kínai, japán, indiai, muzulmán) összehasonlítására törekvő, kétféléves *Grands systèmes de droit contemporains 1–2*, az egyes európai országok politikai rendszerének fejlődését tárgyaló *Histoire comparée des institutions des pays de l'Europe* című kurzusok. Szintén a Cours fondamentaux között került rögzítésre a közjogi mesterképzés tematikájában az ókortól a 18. századig meghatározó politikai gondolkodók felfogását ismertető *Histoire des idées politiques jusqu'à la fin du XVIIIe siècle*, és ennek folytatásaként megjelenő *Histoire des idées*

politiques depuis le XVIIIe siècle, majd az Ancien Régime bukásától a központi- és a helyi francia közigazgatási rendszer fejlődését bemutató *Histoire de l'administration*, továbbá a magánjogi mesterképzés keretében az atyai hatalom, a leszármazás, a gyermekek jogállása és az ajándékozás kérdésének római jog eredetektől kezdődően a napóleoni kodifikációig terjedő vizsgálatával foglalkozó *Histoire du patrimonial de la famille* című kurzusok.

A PARIS I PANTHÉON-SORBONNE JOGI KARÁNAK eljárásjogi mesterképzése első szemeszterében választható tárgyként szerepel az eljárásjog elméletével foglalkozó *Théorie et pratique du procès*, az összehasonlító mesterképzés keretében szintén választható tárgyként szerepel az európai politikai gondolkodás történetét tárgyaló *Histoire de la pensée juridique européenne* című tantárgy. A PARIS I – RENÉ DESCARTES JOGI KARA közjogi mesterképzés második szemeszterében kötelezően választandó, 8 kredit értékű tárgyként szerepelnek a politikai gondolkodás történetével foglalkozó *Histoire de la pensée politique*, és az erre épülő *Histoire politique contemporaine*, az európai jogi kultúra mesterképzés harmadik szemeszterében, a francia jogrendszer forrásainak fejlődését tárgyaló *Formation historique et sources du système juridique français* című kurzusok. A PARIS 8 JOGI KAR 300 hallgatót fogadni képes magánjogi mesterképzésében választható tárgyként szerepelnek a francia magánjog fejlődésével foglalkozó, 4 kredit értékű *Histoire du droit des affaires*, és a politikai gondolkodás történetének szentelt *Histoire de la pensée politique*, a 100 hallgatót fogadni képes közjogi mesterképzésében a francia közigazgatás fejlődését összehasonlító módon tárgyaló *Histoire contemporaine de l'administration française*, végül a 125 hallgatót fogadni képes büntetőjogi mesterképzésben a francia büntetőjog és kriminológia fejlődését bemutató *Histoire du droit pénal et sciences criminelles* című kurzusok.

A REIMS-I JOGI KARON a közjogi mesterképzés második szemeszterében a választható tárgyak között szerepel a politikai gondolkodás történetével foglalkozó *Histoire des idées politiques*, a közigazgatási mesterképzés második szemeszterében a kötelezően választandó tárgyak között szerepel a francia politikai-, gazdasági- és társadalmi felfogások tárgyalásával foglalkozó *Histoire des idées politiques, économiques et sociales*, valamint az összehasonlító politikai gondolkodás történetét bemutató *Histoire politique contemporaine*, a regionális közigazgatási mesterképzés első szemeszterében a helyi szintű francia közigazgatás történeti előzményeit tárgyaló *Histoire de l'administration locale*, míg a magánjogi mesterképzés keretében a szerződéselméleti alapvetésének tekinthető *Théorie des obligations*, végül a büntetőjogi- és kriminológiai mesterképzésben a francia büntetőjog egyes kérdéseinek történetével foglalkozó *Culture générale* című kurzusok.

A LILLE 2 EGYETEM JOGI KARA mester-képzésének első két szemesztere – az előbbieken tárgyalaktól eltérően – az általános tanok felé fordul, és csupán az utolsó tanév irányul a specializáció felé. Az első tanévben számos jogtörténelmi tárgy szerepel a tematikában a választható tárgyak között: a büntető-politika és a büntetési rendszerek fejlődését tárgyaló *Histoire de la sécurité publique et des politiques pénales*, a politikai gondolkodás fejlődésével foglalkozó *Histoire des idées politiques*, a frank időszakról napjainkig terjedő bírósági rendszer történetének, és az egyes bírói szervek hatásköre pontos meghatározásának szentelt *Histoire des institutions judiciaires*, a munkavállalás szabadsága kérdését az Ancien Régime bukásától a 19. század végéig tárgyaló *Histoire du droit du travail* című kurzusok. A jogtörténelmi tárgyak az első két szemeszterben való e széleskörű jelenlétének azonban szükségszerű következménye, hogy a valódi specializációt jelentő utolsó tanévben már egyáltalán nem jutnak szerephez a tanrendben.

A szigorúan kötött tematikával rendelkező LIMOGES-I JOGI KAR büntetőjogi mester-képzése 24 óra terjedelmű, 3,5 kredit értékű, szóbeli vizsgával záruló kötelező tárgyként határozza meg az első szemeszterben a francia büntetőjog fejlődését tárgyaló *Histoire du droit pénal*, majd a második szemeszterben a politikai gondolkodás fejlődésével foglalkozó *Histoire des idées politiques* című kurzusokat. A közjogi mester-képzés ez utóbbi tárgyat az első két félévben szintén kötelezően választandó tárgyként határozza meg, valamint e körbe sorolja az első szemeszter folyamán az állami szerepvállalás történetével foglalkozó *Histoire des missions de l'Etat* című kurzust.

A MONTPELLIER I EGYETEM JOGI KARA egyes mester-képzéseinek tematikájában az előbbieken megismert súllyal vesznek részt a jogtörténelmi tárgyak. Így az emberi jogok európai fejlődésének szentelt mester-képzés első szemeszterében az európai jogfejlődését tárgyaló, 33 óra előadás terjedelmű, 4 kredit értékű *Histoire du droit européen*, majd a második szemeszterben a bírósági rendszer fejlődését tárgyaló *Histoire de la justice* című kurzusok kerültek a tematikába; e képzés harmadik és negyedik szemeszterében azonban már nem találunk jogtörténelmi vonatkozású tantárgyakat. A magánjogi mester-képzés első szemeszterében – a specializáció felé mutató, kötelező tárgyak mellett – választható kurzusként szerepel a családi jog történetét tárgyaló *Histoire du droit de la famille*, majd a második szemeszterben a bírósági rendszer történetét tárgyaló *Histoire de la justice*, a harmadik szemeszterben a 20 óra előadás terjedelmű, 3 kredit értékű, a szellemi alkotások jogának alapjaival foglalkozó *Aspects fondamentaux du droit de la propriété intellectuelle* című tárgyak. Érdekes látnunk, hogy az utolsó szemeszterben 12 óra terjedelmű, 3 kredit értékű választható kutató szemináriumként szerepel a szerződések joga római jogi alapja-

ival foglalkozó *Fondements romano-historiques du contrat* című tárgy. A közigazgatási jogi mester-képzés második szemeszterében a két kötelezően választandó tárgy között szerepel a 33 óra előadás terjedelmű, 6 kredit értékű, írásbeli vizsgával záruló, a dél-európai országok politikai berendezkedésének fejlődését tárgyaló *Histoire des régimes politiques méditerranéens* című kurzus. A regionális közigazgatási mester-képzés első szemeszterében választható tárgyként szerepel a 33 előadás terjedelmű, 6 kredit értékű, írásbeli vizsgával záruló, összehasonlító alkotmányjogot tárgyaló *Histoire constitutionnel comparé* című kurzus.

AZ AVIGNONI-I JOGI KAR szerződési jogi mester-képzés első szemeszterében kiegészítő, de kötelezően választandó tárgyként szerepel a szerződési jogot annak római eredetétől a napóleoni kodifikációig vizsgáló *Histoire des obligations*, majd a harmadik szemeszterben 10 óra terjedelmű, 3 kredit értékű, szintén kötelező kutató szemináriumként jelenik meg az előbbi tárgykörbe illeszkedő *Histoire du droit des obligations* című kurzusok.

AZ AIX MARSEILLE III EGYETEM JOGI KARÁNAK közjogi mester-képzése első két szemeszterében a választható tárgyak között számos – 48 óra előadást magában foglaló – jogtörténelmi vonatkozású kurzus szerepel, melyek mindegyike a harmadik és negyedik szemeszterben kötelezően választandó tárgyak előtanulmányi feltételeként szerepel: így a francia közigazgatási jog fejlődését tárgyaló *Histoire du droit administratif*, a politikai gondolkodás fejlődését tárgyaló *Histoire des idées politiques*, a nemzetközi jogi kapcsolatok történetével foglalkozó *Histoire des relations internationales* című kurzusok. Az összehasonlító jogi és jogelméleti mester-képzés első két szemeszterében ugyan szabadon választandó tárgyként kerültek meghatározásra a tanrendben az alábbi tárgyak, de teljesítésük az utolsó két szemeszterbe való továbblépéshez szükséges: így a bírósági rendszer történetével foglalkozó *Histoire de la justice*, és az összehasonlító jogi gondolkodás történetét tárgyaló *Histoire de la pensée juridique contemporaine* című kurzusok. Az orvosi jogi mester-képzés első szemeszterében egyedüli kötelezően választandó tárgyként szerepel az egészségügyre vonatkozó jogi szabályozás történetével foglalkozó *Histoire du droit sanitaire et social* című tárgy. A magánjogi mester-képzés első szemeszterében szintén egyedüli előtanulmányi tárgyként van jelen a tanrendben a szerződési jogot a római eredetektől a francia magánjogi kódex kiadásáig vizsgáló *Histoire des obligations* című tárgy. A nemzetközi- és európai jogi mester-képzés első szemeszterében kötelezően választandó tárgy a francia politikai gondolkodás történetével foglalkozó *Histoire des idées politiques*, majd a második szemeszterben a nemzetközi kapcsolatok történetét tárgyaló *Histoire des relations internationales* című kurzusok.

JOGTÖRTÉNETI TANTÁRGYAK A JOGTÖRTÉNETI MESTER-KÉPZÉSEKBEN

Álljon két példa itt a jogtörténeti tárgyú mesterképzések tantárgyi szerkezetére. A MONTPELLIER I EGYETEM JOGI KARA jogtörténeti mesterképzésének első szemeszterében kötelező tárgyként a családi jog történetét tárgyaló *Histoire du droit de la famille*, választható tárgyként az európai jog történetét tárgyaló *Histoire du droit européen*, és a munkajog alapjaival foglalkozó *Histoire des relations du travail*, majd a második szemeszterben a francia bírósági rendszer fejlődésével foglalkozó *Histoire de la justice* című kurzusok kerültek a tanrendbe. A mesterképzés utolsó éve valós specializációt hoz e területen: a harmadik szemeszterben kötelezően választandó tárgy a francia jogforrási rendszert tárgyaló, 20 óra előadást magában foglaló, 5 kredit értékű *Les sources du droit*, a jogi doktrína történeti fejlődését tárgyaló *Histoire de la doctrine juridique*, és az európai közjogi berendezkedést összehasonlító módon tárgyaló *Histoire comparative des institutions en Europe*, továbbá választható tárgy az egyes európai országok büntetőjogi fejlődésével foglalkozó, 25 óra előadás terjedelmű, 6 kredit értékű *Histoire du droit pénal des pays européens* című kurzusok, melyekhez az alábbi három, egyenként 12 óra terjedelmű és 3 kredit értékű kötelezően választandó kutató szeminárium kapcsolódik: a jogi széttagoltságot mutató középkori francia monarchia joggyakorlatával foglalkozó *Pratique juridique sous l'ancien régime*, az eljárási jog fejlődését tárgyaló *Histoire du procès*, valamint a gazdasági és társadalmi változásokkal foglalkozó *Historographie des faits économiques et sociaux* című szemináriumok. A leginkább a szakdolgozat (*Mémoire*) megírásának szentelt utolsó szemeszter folyamán további két, jogtörténeti tárgyú, egyenként 12 óra terjedelmű,

3 kredit értékű kutató szeminárium szerepel: egyrészt a szerződési jog római jogi eredetét kutató *Fondatements romano-canonique du contrat*, és az európai büntetőjogi doktrína történetével foglalkozó *Histoire de la doctrine pénale européenne* című kurzusok.

A Licence-diplomával rendelkező, és e képzés keretében bizonyos jogtörténeti tárgyakkól vizsgázott hallgatók számára nyitotta meg jogtörténeti mesterképzését a A IX MARSEILLE III EGYETEM JOGI KARA. Az első évre beiratkozott hallgatóknak 12 tárgyat kell választaniuk a felajánlott 24 – többségében jogtörténeti – kurzusból: így a francia közigazgatási jog történetét tárgyaló *Histoire du droit administratif*, a második világháborút követő francia alkotmányos fejlődést bemutató *Histoire de la France depuis 1945*, a francia bírósági rendszer történetével foglalkozó *Histoire de la justice*, az ókori államok közjogi berendezkedését tárgyaló *Histoire des institutions de l'Antiquité*, a francia jogi gondolkodás fejlődését tárgyaló *Histoire des idées politiques* című kurzusokból, továbbá egyes magánjogi jogterületek (dologi-, személyi-, kötelmi-, öröklési-, házassági vagyoni jog) fejlődésének szentelt tantárgyakból.

KÖVETKEZTETÉSEK HELYETT

Nem vállalkozhattam annak nyílt megítélésére, hogy a jogtörténeti tárgyak milyen súlyt képviselnek az európai felsőoktatási térség követelményei szerint átalakult francia jogász-képzés egyes fokain. Csupán az egyes karok tantárgyi tematikájában fellelt jogtörténeti tárgyak viszonylagos részletességgel történő ismertetését tűztem célul, mely lehetővé teszi az olvasó számára, hogy a képzés egy adott fokán szereplő egyéb – elsősorban pozitív jogi – tárgyak viszonylatában a jogtörténeti tárgyak szerepét és súlyát saját maga megítélhesse.

John Bell:

A jogászképzés és Bologna brit nézőpontból*

A Bolognai Folyamathoz kétféleképpen lehet viszonyulni: felfogható úgy is, mint lehetőség az országok felsőoktatási rendszerei közötti átjárhatóság rugalmasságának növelésére, és úgy is, – talán még inkább! – mint alkalom annak átgondolására, hogy abból, amit általában teszünk, mi az, ami valóban szükségszerű, és mi az, ami pusztán tradíció? A jogi karokra jelentkezők számának rohamos növekedése új koncepció kialakítását tette szükségessé a brit felsőoktatásban: míg 1992-ben évente 4000 hallgató végzett, 2004-re ez a szám csaknem elérte a 14.000-et. Ez a folyamat számos tanulsággal járt, amelyeket előadásom során ismertetni fogok. El kellett gondolkodnunk azon, hogy hogyan oktathatnánk sokkal több hallgatót anélkül, hogy arányosan növelnénk az oktatók létszámát. Ezzel egy időben ugyancsak felmerült annak az igénye, hogy az ügyvédi kamarába való bejutáshoz vagy az ügyészi hivatáshoz szükséges kurzusok alkal-

masak legyenek gyakorlati ismeretek elsajátítására is, és ne csak az 1980-as évek végén és az 1990-es évek elején bevezetett reformok elméleti ismertetését tartalmazzák. Mindezek kapcsán át kellett tekintenünk a jogi képzés egészének jelenlegi helyzetét. Véleményem szerint indokolt lenne, hogy azok a kérdések, amelyekkel ezzel kapcsolatban azóta is foglalkozunk, részét képezzék egy átfogóbb, európai szintű párbeszédnek, amelynek célja az európai jogi képzés 21. századi jellegének kialakítása.